

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Агробіотехнологічний факультет
Спеціальність 201 «Агрономія»

Допускається до захисту
завідувач кафедри генетики, селекції і
насінництва с.-г. культур
професор _____ Лозінський М.В.
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
ХАРАКТЕР УСПАДКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННИХ ОЗНАК В
F₁ ЗА ГІБРИДИЗАЦІЇ СОРТІВ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ
ЛІСОСТЕПОВОГО І СТЕПОВОГО ЕКОТИПІВ В УМОВАХ
ДОСЛІДНОГО ПОЛЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОГО ЦЕНТРУ
БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НАУ

Рівень вищої освіти: другий (освітній рівень)

Кваліфікація: «Магістр з агрономії»

Виконав: Козловський Євгеній Олегович _____

Керівник: Самойлик М.О. _____

Я, Козловський Євгеній Олегович, засвічую, що кваліфікаційну роботу виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Агробіотехнологічний факультет
 Спеціальність 201 «Агрономія»

Затверджую
 Гарант ОП «Агрономія»
 професор _____ Грабовський М.Б.
 « » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачу

Козловському Євгенію Олеговичу

Тема роботи: «Характер успадкування господарсько-цінних ознак в F₁ за гібридизації сортів пшениці м'якої озимої лісостепового і степового екотипів в умовах дослідного поля навчально-виробничого центру Білоцерківського НАУ»

Затверджено наказом ректора № 607/С від 24.12.2024 р.

Термін здачі студентом готової кваліфікаційної роботи до 12.12.2025 р.

Перелік питань, що розробляються в роботі. Вихідні дані: Особливості успадкування господарсько-цінних ознак в F₁ за гібридизації сортів пшениці м'якої озимої лісостепового і степового екотипів.

Календарний план виконання роботи

Етап виконання	Дата виконання етапу	Відмітка про виконання
Огляд літератури	до 06.10.2025	виконано
Методична частина	до 17.10.2025	виконано
Дослідницька частина	до 25.11.2025	виконано
Оформлення роботи	до 10.12.2025	виконано
Перевірка на плагіат	до 04.12.2025	виконано
Подання на рецензування	до 07.12.2025	виконано
Попередній розгляд на кафедрі	04.12.2025	виконано

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Самойлик М.О.

Здобувач _____ Козловський Є.О.

Дата отримання завдання «10» вересня 2024 р.

РЕФЕРАТ

Козловський Є. О. Характер успадкування господарсько-цінних ознак в F_1 за гібридизації сортів пшениці м'якої озимої лісостепового і степового екотипів в умовах дослідного поля навчально-виробничого центру Білоцерківського НАУ.

В умовах дослідного поля Білоцерківського національного аграрного університету впродовж 2022–2025 років досліджували гібридні комбінації, отримані схрещуванням сортів: Царівна, Розумниця – лісостепового екотипу; Гармонія одеська (Гармонія од.), Палітра – степового екотипу.

Насіння висівали вручну за схемою згідно схеми: материнська форма – гібрид – чоловіча форма. Агротехнічні заходи проводили відповідно до загальноприйнятих методик для зони Лісостепу України. Як попередник використовували гірчицю, вирощену на зерно. Шляхом внутрішньовидової гібридизації сортів пшениці м'якої озимої, що належать до лісостепового та степового екотипів, створено вихідний селекційний матеріал із проявом окремих цінних господарсько-корисних ознак та їх комплексів, придатний для подальшого використання в практичній селекції.

Кваліфікаційна робота магістра містить 64 сторінки, 11 таблиць, 22 рисунки, список використаних джерел із 70 найменувань.

Ключові слова: пшениця м'яка озима, сорт, гібрид, комбінація схрещування, ступінь фенотипового домінування.

ANNOTATION

Kozlovsky E. O. The nature of inheritance of economically valuable traits in F1 hybrids of soft winter wheat varieties of forest-steppe and steppe ecotypes under the conditions of the experimental field of the educational and production center of the Bila Tserkva National Agrarian University.

In the conditions of the experimental field of the Bila Tserkva National Agrarian University, hybrid combinations obtained by crossing the following varieties were studied in 2022–2025: Tsarivna, Rozumnytsia – forest-steppe ecotype; Harmonia odesca (Harmonia Od.), Palitra – steppe ecotype.

The seeds were sown manually according to the following scheme: maternal form – hybrid – male form. Agrotechnical measures were carried out in accordance with generally accepted methods for the forest-steppe zone of Ukraine. Mustard grown for grain was used as a predecessor. Through intraspecific hybridization of soft winter wheat genotypes belonging to the forest-steppe and steppe ecotypes, initial breeding material was created with the manifestation of individual valuable economically useful traits and their complexes, suitable for further use in practical breeding.

The master's thesis consists of 64 pages, 11 tables, 22 figures, a list of references of 70 items.

Key words: soft winter wheat, variety, hybrid, crossbreeding combination, degree of phenotypic dominance.

ЗМІСТ

Вступ	6
РОЗДІЛ 1. СЕЛЕКЦІЯ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ ЇЇ НАПРЯМИ ТА ЗАВДАННЯ (огляд літератури)	8
1.1 Пшениця м'яка озима головна сільськогосподарська культура	8
1.2. Значення адаптивності в селекції пшениці	9
1.3. Вихідний матеріал – основа селекційної роботи за внутрішньовидової гібридизації	12
РОЗДІЛ 2. УМОВИ, МАТЕРІАЛ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	17
2.1. Ґрунтово-кліматичні умови зони досліджень	17
2.2. Метеорологічні умови в період проведення досліджень	18
2.3. Матеріал та методика проведення досліджень	22
2.4. Характеристика сортів пшениця м'якої озимої	23
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ УСПАДКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННИХ ОЗНАК ЗА ГІБРИДИЗАЦІЇ ЛІСОСТЕПОВОГО І СТЕПОВОГО ЕКОТИПІВ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ	26
3.1 Висота рослин	26
3.2 Продуктивна кущистість	31
3.3 Довжина головного колоса	36
3.4 Кількість колосків у головному колосі	40
3.5 Кількість зерен із головного колоса	45
ВИСНОВКИ	50
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СЕЛЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	52
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Пшениця м'яка озима займає провідну позицію серед різноманіття культурних рослин, що використовуються людством, оскільки її зерно є цінною сировиною для виробництва харчових продуктів завдяки унікальним властивостям отриманого з нього борошна [1].

В Україні щороку під посіви озимої пшениці відводиться 5,5–6,8 млн га. Проте окупація значної частини територій, масштабні втрати посівів і руйнування аграрної інфраструктури внаслідок воєнних дій становлять серйозну загрозу для виробництва продовольства та продовольчої безпеки держави. У цьому контексті підвищення врожайності та нарощування валових зборів зерна пшениці визначаються як одні з ключових пріоритетів сучасного рослинництва [2].

Широке поширення пшениці м'якої озимої зумовлене її високою біологічною пластичністю, сформованою в процесі еволюційного розвитку, що забезпечує здатність культури адаптуватися до різноманітних ґрунтово-кліматичних умов [3].

Сорт виступає одним із ключових складників будь-якої технології вирощування, оскільки саме його вибір значною мірою визначає формування майбутнього врожаю зерна [4].

Досягнення врожаїв з високими та стабільними показниками, із зерном належної якості, забезпечується шляхом створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів. У процесі формування сучасних комерційних сортів пшениці м'якої озимої вирішальну роль відіграє ретельно досліджений і різноманітний вихідний матеріал, який є основою практичної селекційної діяльності. Сучасна селекційна практика підтверджує важливість цілеспрямованого добору цінних батьківських форм із глибоким аналізом їхніх біологічних особливостей та закономірностей формування кількісних показників продуктивності в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах [5, 6].

Науково обґрунтований та ретельно здійснений добір сортів відповідно до конкретних ґрунтово-кліматичних умов вирощування дає змогу мінімізувати ризик отримання низьких урожайних показників [7].

У процесі селекційної роботи з пшеницею м'якою озимою в різних наукових установах здійснюється цілеспрямована робота зі створення нових сортів. Отримані сорти істотно різняться між собою під впливом низки чинників, серед яких – генетичні особливості вихідного матеріалу, застосовані методи селекції, специфіка екологічних умов добору та рівень професійної майстерності селекціонерів. Унаслідок цього, більшість сортів, характеризуються певною екологічною локалізацією, що враховується під час державного сортовипробування та реєстрації для конкретних агрокліматичних зон [8].

Внутрішньовидова гібридизація відіграє ключову роль у формуванні генетичної різноманітності популяцій [9, 10], а сорти пшениці м'якої озимої різних екотипів є цінним вихідним матеріалом для селекційної роботи. Тому дослідження процесів формування господарсько цінних ознак і закономірностей їх успадкування у поколінні F_1 пшениці м'якої озимої за схрещування представників різних екотипів є актуальним і перспективним напрямом наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гамаюнова В. В., Корхова М. М., Панфілова А. В., Смірнова І. В., Коваленко О. А., Хоненко Л. Г. Пшениця озима: ресурсний потенціал та технологія вирощування: монографія. Миколаїв, 2021. 300 с.
2. Шандрівська О. Є., Пиж О. В. Дослідження експортного потенціалу зернової промисловості України в умовах війни. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2024. № 1(11). С. 259–270.
3. Самойлик М. О., Устинова Г. Л., Лозінський М. В., Корхова М. М., Уліч О. Л. Оцінка врожайних та адаптивних властивостей нових сортів пшениці м'якої озимої. *Вісник аграрної науки*. 2023. № 2(101). С. 34–42
4. Базалій В. В., Бабенко С. М., Лавриненко Ю. О., Плоткін С. Я., Бойчук І. В. Селекційна цінність нових сортів озимої пшениці сербської селекції за параметрами адаптивності врожайності зерна при різних умовах вирощування *Фактори експериментальної еволюції організмів*. 2010. Т. 8. С. 94–98.
5. Моцний І. І. та ін. Результати використання інтрогресивних генотипів при створенні донорів стійкості до борошнистої роси, видів іржі та інших ознак у пшениці м'якої. Селекція і насінництво. 2020. Вип. 117. С. 119–138. DOI: 10.30835/2413–7510.2020.207004
6. Гуменюк О. В. Створення вихідного селекційного матеріалу озимої пшениці з використанням світової колекції: автореф. дис ... канд. с.-г. наук: 06.01.06. Київ, 2016. 25 с.
7. Жупина А. Ю., Базалій Г. Г., Усик Л. О., Марченко Т. Ю., Лавриненко Ю. О. Успадкування довжини колоса гібридами пшениці озимої різного еколого-генетичного походження в умовах зрошення. *Аграрні інновації*. 2022. № 11. С. 74–82.

8. Shewry P. R., Mitchell R. A. C., Tosi P. An integrated study of grain development of wheat (cv. Hereward). *Journal of Cereal Science*. 2012. № 56. P. 21–30. DOI: 10.1016/j.jcs.2011.11.007.

9. Etten J., Sousa K., Aguilar A., Steinke J. Crop variety management for climate adaptation supported by citizen science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2019. № 116(10). P. 4194–4199. DOI: 10.1073/pnas.1813720116

10. Бурденюк-Тарасевич Л. А., Лозінський М. В. Зернова продуктивність ліній пшениці м'якої озимої отриманих від схрещування батьківських форм різного еколого-географічного походження. *Агробіологія*. 2014. № 1(109). С. 11–16.

11. Солодушко М. М. Урожайність та адаптивний потенціал сучасних сортів пшениці м'якої озимої в умовах Північного Степу. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2014. N 3. С. 61–66

12. Уліч Л. І., Лісікова В. М. Сорти пшениці озимої для інтенсивних технологій. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2006. № 3. С. 103–108.

13. Semenov M., Stratonovitch P., Alghabari F., Goodingb M. Adapting wheat in Europe for climate change. *Journal of Cereal Science*. 2014. Vol. 59(3). P. 245–256.

14. Вінюков О. О., Бондарева О. Б. Особливості реалізації потенціалу продуктивності сортів пшениці озимої в агрокліматичних умовах Донецької області. *Таврійський науковий вісник*. 2018. № 102. С. 9–14.

15. Tscharntke T., Clough Y., Wanger T.C., Jackson L., Motzke I., Perfecto I., Vandermeer J., Whitbread A. Global food security, biodiversity conservation and the future of agricultural intensification. *Biological Conservation*. 2012. Vol. 151. P. 53–59. DOI: j.biocon.2012.01.068

16. Piskaeva, A. I., Babich, O. O., Dolganyuk, V. F. (2017) Analysis of influence of biohumus on the basis of consortium of effective microorganisms on the productivity of winter wheat. *Foods and raw materials*, V.5, I.1, pp. 90–99.

17. Ткаченко К.В. Аналіз структури виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України. Економіка та управління АПК. Біла Церква, 2014. № 2. С.134–139.
18. Базалій В. В. Принципи адаптивної селекції пшениці озимої в зоні південного степу. Херсон: Айлант, 2004. 244 с.
19. Ceccarlli S., Grando S. Selection environment and environmental sensitivity in barley. *Evphytica*. 1991. № 57. P. 157–167.
20. Бойчук І. В. Обґрунтування підбору сортів пшениці озимої для умов південного степу України. The 7th International scientific and practical conference “Topical issues of the development of modern science” (March 11-13, 2020) Publishing House “ACCENT”, Sofia, Bulgaria. 2020. P. 151–161.
21. Тараріко О. Г., Ільєнко Т. В., Кучма Т. Л. Вплив змін клімату на продуктивність та валові збори зернових культур: аналіз та прогноз. Український географічний журнал. 2016. № 1. С. 14–22.
22. Field C. B., Barros V., Stocker T., et al., eds. Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation. Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge Univ. Press, 2012. 582 p.
23. Beillouin D., Schauburger B., Bastos A., Ciais P., Makowski D. Impact of Extreme Weather Conditions on European Crop Production in 2018. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*. 2020. № 375(1810).
24. Allen F. L., Comstock R. E., Rasmusson D. C. Optimal Environments for Yield Testing 1. *Crop Science*. 1978. № 18(5). P. 747–751.
25. Дубовий В. І., Коломієць Л. А. Особливості використання джерел стійкості до абіотичних чинників довкілля в селекції озимої пшениці в умовах Лісостепу України. *Генетичні ресурси для адаптивного рослинництва: мобілізація, інвентаризація, збереження, використання: матеріали. міжнар. наук.-практ. конф, Оброшино, 2005. С. 102–103*

26. Салій А. М., Рябчун Н. І. Виділення джерел посухостійкості озимої м'якої пшениці в онтогенезі. *Генетичні ресурси рослин*. 2022. № 30. С. 34–43.

27. Рибалка О. І., Поліщук С. С., Моргун Б. В. Генетичні основи створення толерантних до посухи сортів злакових культур. *Селекція зернових та зернобобових культур в умовах змін клімату: напрями і пріоритети*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 5 травня 2021 р.), Одеса: СГІ – НЦНС, 2021. С. 26–31.

28. Чугрій Г., Вінюков О., Бондарева О. Визначення найбільш адаптивних сортів пшениці озимої різних селекційних центрів в умовах Північного Степу України. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2020. № 24. С. 147–153.

29. Bapela T., Shimelis H., Tsilo Toi J., Mathew I. Genetic Improvement of Wheat for Drought Tolerance: Progress, Challenges and Opportunities. *Plants*. 2022. № 11(10). P. 1331.

30. Лозінський М. В. Оцінка селекційних номерів пшениці м'якої озимої на адаптивність за кількістю зерен із головного колосу. *Агробіологія*. 2018. № 2. С. 60–70.

31. Lozinskiy M., Hudzenko V., Grabovskyi M., Lozinska T., Fedoruk Y., Sabadyn V., Hlevaskyi V., Dubovyk N. Evaluation of Thousand Kernel Weight Performance, Its Variability and Stability in Promising Winter Wheat (*Triticum aestivum* L.). Breeding Lines. *Indian Journal of Natural Sciences*. 2021. Vol. 12. Is. 67. P. 33620–33632.

32. Ковалишина Г. М., Дмитренко Ю. М., Макарчук О. С., Пірич А. В. Адаптивна селекція рослин: навчальний посібник. Київ: НУБіП України. 2024. 178 с

33. Демидов О. А., Замліла Н. П., Вологдіна Г. Б., Гуменюк О. В., Рисін А. Л. Особливості визначення адаптивності селекційних ліній пшениці м'якої озимої в умовах центрального Лісостепу України: монографія. Київ: Компринт, 2023. 219 с

34. Moore F. C., Lobell D. B. The fingerprint of climate trends on European crop yields. *Proc. Nutr. Acad. Sci. USA*. 2015. V. 112. № 9. P. 2670–2675.
35. Yasnolob I., Chayka T., Aranchiy V. et al. Mycorrhiza as a biotic factor, influencing the ecosystem stability. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2018. № 8 (1). P. 363–370.
36. Тараріко Ю. О., Чернокозинський А. В., Сайдак Р. В. Вплив агротехнічних і агрометеорологічних факторів на продуктивність агроєкосистем. *Вісник аграрної науки*. 2008. № 5. С. 64–66.
37. Shelestov A. Yu., Kravchenko A. N., Skakun S. V. et al. Geospatial information system for agricultural monitoring. *Cybernetics and Systems Analysis*, 2013. Vol. 49. Issue 1. P. 124-132. 47
38. Дмитренко В. П. Погода, клімат і урожай польових культур. К. : Ніка-Центр, 2010. 620 с
39. Тищенко А. В., Тищенко О. Д., Люта Ю. О., Пілярська О. О. Адаптивна здатність – важлива ознака в селекції рослин. *Зрошуване землеробство*. 2021. № 75. С. 101–109.
40. Моргун В. В., Кірпій Д. А. Перспективи та сучасні стратегії поліпшення фізіологічних ознак пшениці для підвищення продуктивності. *Фізіологія і біохімія культурних рослин*. 2012. Т. 44. № 6. С. 463–483.
41. Літун П. П., Коломацька В. П., Белкін А. А., Садовий А. А. Генетика макроознак селекційно-орієнтовані аналізи в селекції рослин. Харків : 2004. 134 с.
42. Литвиненко М. Л. Відділ селекції та насінництва пшениці в 100-річній історії інституту. *Зб. наук. праць СТИ-НЦНС Одеса*. 2012. Вип. 20 (60). С. 3–9.
43. Акіншин В. Г. Агрономічний потенціал і перспективи пшениці озимої. *Физиология растений и генетика*. 2018. Том. 49. № 4. С. 98–115.
44. Бугайов В.Д., Васильківський С.П., Власенко В.А. та ін. Спеціальна селекція польових культур: навчальний посібник / за ред. М.Я. Молоцького. Біла Церква, 2010. 368 с.

45. Кочмарський В. С., Гуменюк О. В., Кириленко В. В. Нові джерела для селекції пшениці м'якої озимої на підвищення адаптивності. *Зрошуване землеробство*. 2011. № 56. С. 199–208.

46. Литвиненко М. А., Голуб Є. А., Хоменко Т. М. Особливості створення та ідентифікація екстра сильних за хлібопекарськими властивостями сортів пшениці м'якої озимої (*Triticum aestivum* L.). *Plant Varieties Studyng and Protection*. 2018. Т. 14. № 1. С. 66–73.

47. Рябчун Н. І., Єльніков М. І., Звягін А. Ф. Спеціальна селекція і насінництво польових культур / за ред. В. В. Кириченка. Харків : ІР ім. ВЯ Юр'єва НААН України, 2010. 462 с.

48. Кочмарський В. С., Коломієць Л. А., Кириленко В. В. Селекція пшениці м'якої озимої у Миронівському інституті пшениці імені В. М. Ремесла НААН. *Вісник аграрної науки*. 2012. № 12. С. 51–54.

49. Каталог сортів <http://mip.com.ua/page/49-sorty-ozymoi-pshenytsi>

50. Каталог сортів Миронівської селекції. Миронівка, 2008. 127 с

51. Голик Л. М., Стариченко В. М., Заїка Є. В., Тимошенко О. В., Ковальчук С. О., Щербакова Ю. В. Селекційна цінність ліній пшениці озимої, створених методами термічного мутагенезу та гібридизації із залученням термічних мутантів. *Вісник аграрної науки*. 2014. №7 (737). С. 34–37.

52. Бурденюк-Тарасевич Л. А. Результати використання Чорнобильських радіомутантів озимої пшениці як джерел цінних властивостей при гібридизації. *Збірник наукових праць Інституту цукрових буряків УААН*. К. 2004. Вип. 7. С. 27–38.

53. Бурденюк-Тарасевич Л. А., Бузинний М. В. Білоцерківські сорти пшениці м'якої озимої, їх характеристика, апробаційні ознаки та особливості агротехніки. Біла Церква, 2013. 32 с.

54. Бурденюк-Тарасевич Л. А., Бузинний М. В. Білоцерківські сорти пшениці м'якої озимої. Біологічні, апробаційні ознаки та особливості сортової агротехніки. Біла Церква, 2021. 48 с.

55. Моргун В. В. Внесок генетики і селекції рослин у забезпечення продовольчої безпеки України. *Вісник НАН України*. 2016. № 5. С. 20–23.
56. Орлюк А. П., Базалій В. В. Генетичний аналіз: навчальний посібник. Херсон : ПП «Олді-плюс», 2013. 218 с.
57. Тищенко В. М. Еколого-генетичні аспекти селекції озимої пшениці в умовах Лісостепу України : автореф. дис. доктора с.-г. наук : 06.01.05 – селекція і насінництво. К., 2006. 44 с
58. Sprague G. F., Tatum L.A. General vs. specific combining ability in single crosses of corn. [*Journal of the American Society of Agronomy*](#). 1942. Vol. 34. P. 923–932.
59. Жеребецький Є. Р. Формування адаптивних біоценетичних зв'язків у фітоценозах тритикале озимого в умовах лісостепового та полісько-лісостепового екотипів. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2019. № 4–6. С. 56–62.
60. Купчик В. І., Іваніна В. В., Нестеров Г. І., Тохна Г. І., Лі М., Метьюз Г. Грунти України: властивості, генезис, менеджмент родючості: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2007. 414 с.
61. Griffing B. Analysis of quantitative gene-action by constant parent regression and related techniques. *Genetics*. 1950. № 35. P. 303–321.
62. Beil G. M., Atkins R. E. Inheritance of quantitative characters in grain sorghum. *Iowa State Journal*. 1965. Vol. 39. № 3. P. 345–358.
63. Ермантраут Е. Р., Карпук Л. М., Вахній С. П., Козак Л. А., Павліченко А. А., Філіпова Л. М. Методика наукових досліджень. Біла Церква : ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. 104 с.
64. Каталог сортів і гібридів селекційно-генетичного інституту – національного центру насіннєзнавства та сортовивчення. Одеса : Астропринт. 2017. 186 с. <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u167/katalogsgifdf>

65. Бурденюк-Тарасевич Л. А., Бузинний М. В. Білоцерківські сорти пшениці м'якої озимої. Біологічні, апробаційні ознаки та особливості сортової агротехніки. Біла Церква, 2018. 40 с.

66. Самойлик М. О., Лозінський М. В., Юрченко А. І., Устинова Г. Л. Варіювання висоти рослин пшениці озимої залежно від екотипу і метеорологічних умов. *Агробіологія*. 2024. № 1. С. 213–221.

67. Бурденюк-Тарасевич Л.А., Лозінський М.В., Самойлик М.О., Устинова Г.Л. Формування продуктивної кущистості пшениці м'якої озимої залежно від походження генотипу. Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 100-річчю кафедри генетики, селекції рослин та біотехнології ім. І.П. Чучмія: Генетика і селекція в сучасному агрокомплексі. Умань, 2022. С.16–17.

68. Лозінський М. В., Устинова Г. Л. Успадкування в F_1 і трансгресивна мінливість в F_2 довжини головного колосу за схрещування різних за скоростиглістю сортів пшениці м'якої озимої. *Агробіологія*, 2020. Вип. 2. с. 70–78. doi: 10.33245/2310-9270-2020-161-2-70-78

69. Лозінський М. В., Варнава Н. С. Детермінація кількості колосків головного колосу реципрокними гібридами пшениці озимої. *Агробіологія*. 2010. Вип. 4(80). С. 69–72.

70. Філіцька О.О., Лозінський М.В., Устинова Г.Л., Самойлик М.О. Особливості успадкування кількості зерен головного колоса у F_1 та розщеплення у F_2 за гібридизації різних за висотою сортів пшениці м'якої озимої. Талановита організатор, вчена-практик, педагог: присвячено 85-річчю від дня народження докторки біологічних наук, професорки Любові Калинівни Тараненко: матеріали круглого столу (м. Київ, 16 квітня 2024 р.). Вінниця: ТВОРИ, 2024. С. 195–197.